

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY**

**Prevence rizikového chování
na základní škole**

Prevention of risk behavior in basic school

Vedoucí bakalářské práce: Doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D.

2010

ROMAN KURZ

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně za použití uvedené literatury a ostatních zdrojů informací, které uvádím v závěru práce a souhlasím s půjčováním této práce pro studijní účely.

V Horním Třeboníně dne 16. března 2010

.....
Roman Kurz

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval všem, kteří mi jakýmkoliv způsobem pomáhali při vypracování této práce. Největší díky patří vedoucí práce paní docentce Evě Šotolové za podporu, cenné rady, podněty a hlavně za trpělivost a ochotu.

Motto:

„ Nejsnadnější způsob jak ztratit důvěru a úctu mladých, je dávat jim nekonečné rady.“

Ernest Hemingway

ANOTACE

Bakalářská práce s názvem Prevence rizikového chování na základní škole si vymezuje jako cíl nastínit dané problematiku pro začínající školní metodiky prevence, kteří se potřebují s tematikou prevence na základní škole seznámit. Čtenáři v ní najdou základní terminologii, vymezení rizikového chování a jeho popis. Objevují se zde také možné příčiny vzniku rizikového chování nebo standardní náplň činnosti školního metodika prevence. V neposlední řadě práce seznamuje s Minimálním preventivním programem a Školním programem proti šikanování konkrétní základní školy. Najdeme zde také ukázkou dotazníku a jeho statistické vyhodnocení, který sloužil k odhalení možného rizikového chování na ZŠ.

ANNOTATION

Das Ziel der Bakalar – Arbeit „Prävention des Risikoverhaltens auf der Grundschule“ ist eine Skizze der erwähnten Problematik, bestimmt für die Anfänger im Fach (im Bereich) der Methodik der Prävention in Schulen, die es beabsichtigen, sich mit dem obengenannten Thema bekannt zu machen. Die Leser finden darin die elementare Terminologie, die Abgrenzung des Risikoverhaltens und dessen Beschreibung. Weiterhin findet man hier die möglichen Ursachen für die Entstehung des Risikoverhaltens oder eine Beschreibung der üblichen Tätigkeit des Methodisten für Prävention in Schulen. Nicht zuletzt informiert diese Arbeit über das Minimale präventive Programm und das Schulprogramm gegen Schikane auf einer konkreten Grundschule. Zu finden ist hier auch ein Musterfragebogen, der zur Entdeckung von möglichen Risikoverhalten auf der Grundschule beitrug und dessen statistische Auswertung.

OBSAH

Úvod.....	8
Teoretická část	
1 Význam slova prevence.....	9
2 Druhy prevence.....	9
2.1 Prevence primární.....	9
2.2 Prevence sekundární	11
2.3 Prevence terciární.....	11
3 Co řadíme k rizikovému chování.....	11
4 Přehled druhů rizikového chování.....	12
4.1 Záškoláctví.....	12
4.2 Šikana.....	13
4.3 Rasismus.....	14
4.4 Xenofobie.....	14
4.5 Vandalismus.....	14
4.6 Delikvence.....	15
4.7 Návykové látky.....	15
4.8 Tabák.....	15
4.9 Alkohol.....	16
4.10 Onemocnění spojené s rizikovým chováním.....	16
4.11 Politický a náboženský extremismus.....	16
4.12 Netolismus.....	17
4.13 Gambling.....	17
4.14 Domácí násilí.....	18
4.15 Týrání a zneužívání dětí.....	18
4.16 Ohrožování mravní výchovy mládeže.....	18
4.17 Poruchy příjmu potravy.....	19
5 Možné příčiny vzniku rizikového chování.....	19

6 Kdo provádí prevenci na ZŠ.....	19
6.1 Standardní činnosti školního metodika prevence.....	20
6.1.1 Metodické a koordinační činnosti.....	20
6.1.2 Informační činnost.....	21
6.1.3 Poradenská činnost.....	21
7 Vzdělávání školních metodiků.....	22
 Praktická část	
8 Minimální preventivní program ZŠ Chvalšiny.....	23
9 Školní program proti šikanování ZŠ Chvalšiny.....	28
10 Dotazník rizikového chování.....	32
 Závěr.....	 39
Seznam literatury.....	40

ÚVOD

Ve své bakalářské práci s názvem Prevence rizikového chování na základní škole bych se chtěl věnovat v teoretické části hlavně vymezení pojmu a náplně prevence. Vzpomínám si, jak bylo pro mě velmi obtížné, když mi byla na základní škole, kde učím, svěřena funkce metodika prevence, protože jsem neměl příliš představu, co daná činnost přesně obnáší a k potřebným informacím jsem se dostával poměrně obtížně.

V „praktické části“ bych chtěl seznámit s konkrétním Minimálním preventivním programem, který jsem vytvořil pro naši školu, Školním programem proti šikanování a v neposlední řadě také s dotazníkovým šetřením, které jsem provedl podle potřeb naší školy.

Tato práce má za cíl seznámit a nastínit prevenci rizikového chování na základní škole, protože v současné době se jedná o aktuální téma, které se skloňuje ve všech pádech v médiích i v široké veřejnosti a pro pedagogickou veřejnost se možná jedná o téma číslo jedna. Některé s forem rizikového chování velmi stěžují pedagogické působení na žáky a stěžují také edukační proces. V práci používám i starší termín pro označení rizikového chování, a to termín sociálně patologické jevy, i když si uvědomuji, že jej MŠMT plně nahrazuje pojmem rizikové chování, který je jednotný s trendy Evropské unie a používá se i v souladu s plánovanou novelizací školského zákona.

Prevenci rizikového chování byl dán také prostor při tvorbě Školního vzdělávacího programu (ŠVP), kdy bylo možné zavést přímo do výuky předměty, které by se danou tematikou zabývaly. V rámci ŠVP, ale musí být plněna průřezová témata, která mají k prevenci rizikového chování velmi blízko např. osobnostní výchova aj. Velká změna v našem základním školství nastala, když jsou u dětí posilovány klíčové kompetence, které jsou nezbytné pro život ve společnosti každého člověka. Jestliže je v dětech např. posilováno zdravé sebevědomí, jsou tyto děti mnohem méně ohroženy rizikovým chováním, protože nemají potřebu si cokoliv dokazovat, případně na sebe poutat pozornost.

1 VÝZNAM SLOVA PREVENCE

Podle pedagogického slovníku prevence znamená – „*soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům, zejména onemocnění, poškození, sociálněpatologickým jevům*“ (Průcha, 2003, s.178).

Slovník cizích slov vysvětluje pojem prevence jako „*předcházení něčemu, ochrana před něčím*“ (Linhart, 2003, s. 303).

2 DRUHY PREVENCE

Prevenici jako takovou lze rozdělit dle Novotné a Kremličkové (1997) do třech větších kategorií, a to na prevenci

1. **primární**
2. **sekundární**
3. **terciární**

2.1 Prevence primární

Primární prevencí rozumíme veškeré konkrétní aktivity realizované s cílem předejít problémům a následkům sociálně patologických jevů, případně minimalizovat jejich negativní dopad, včetně dalšího šíření.

Primární prevence spojuje všechny aktivity zaměřené k tomu, aby kontakt s některým se sociálně patologických jevů vůbec nemusel vzniknout (Novotná, Kremličková, 1997).

Karel Nešpor (2007) vidí cíl primární prevence u návykových látek včetně tabáku v odrazení od jeho užívání nebo oddálení do pozdějšího věku, kdy už jsou dospívající relativně odolnější.

Nejčastější otázkou kladenou k primární prevenci, která zaznívá v celé řadě odborných nebo společenských časopisů zní:

Lze určitou snahou ze strany kantorů předejít některé formě rizikového chování?

Aby primární prevence měla smysl, musí splňovat některé zásady efektivity:

- začíná co nejdříve a odpovídá věku,
- činnosti jsou co nejvíce interaktivní,
- zahrnuje podstatnou část žáků školního kolektivu,
- realizovaný program bere v úvahu místní specifika,
- program je komplexní a využívá více strategií (např. prevenci ve školním prostředí, mimoškolní prostředí i práci s rodiči),
- dlouhodobý a soustavný program obsahuje celé spektrum rizikového chování, ale dílčí aktivity jsou zaměřeny na konkrétní jev (Nešpor, 2007).

Jako **neúčinnou primární prevenci** označuje Metodický pokyn MŠMT k primární prevenci (2007) tyto činnosti:

- zastrahování, citové apely, pouhé předávání informací, samostatně realizované jednorázové akce, potlačování diskuse,
- hromadné aktivity nebo promítání filmu by měly být pouze doplňkem, na který by měl vždy navazovat rozhovor v malých skupinkách.

Primární prevenci lze ještě dále rozdělit na dvě nedílné součásti, a to na **primární prevenci nespecifickou a specifickou**.

„Nespecifická primární prevence představuje základ a nosný prvek celého systému prevence, jde o volnočasové aktivity určené nejširším vrstvám dětí a mládeže, umožňující harmonický rozvoj osobnosti jednotlivce. Existovaly by i za absence sociálně patologických jevů“ (<http://www.msmt.cz/vzdelavani/prevence-ptj>).

Dle mého názoru se skutečně jedná o jeden z nejdůležitější pilířů, na které by se měla prevence na základní škole nejvíce zaměřit, protože vytvořením pozitivního a bezpečného klimatu ve školním prostředí, převzetí odpovědnosti za své jednání, lze předejít celé řadě rizikového chování spojeného se školní docházkou.

„Specifická primární prevence je realizována v rámci podpůrných programů pro rizikové skupiny, pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami jako prevence před exkluzí (vyloučením)“ (<http://www.msmt.cz/vzdelavani/prevence-ptj>).

2.2 Prevence sekundární

S tímto typem prevence se můžeme ještě na ZŠ setkat, i když už více spadá do činností, kterými se zabývají některé organizace, působící v prevenci rizikového chování. Sekundární prevence se vztahuje zejména k závislostnímu chování, a to především k nelegálním drogám. Na základní škole by se mohlo jednat o sekundární prevenci v případě, že bychom některé rizikové chování odhalili např. šikanu v počátečních stádiích.

„Sekundární prevence se provádí až po vzniku nemoci, ale ještě před tím, než nemoc způsobila poškození“ (Nešpor, 2007, s. 153).

2.3 Prevence terciární

Tato prevence se již na základních, ale i v ostatních školských zařízeních neposkytuje, protože se již jedná o na tolik specifický druh pomoci, že spadá už pouze do působnosti odborníků zaměřených na léčbu a nápravu těchto sociálně patologických jevů (především závislostí a delikventního chování).

Terciární prevence znamená úsilí o zmírnění dopadů sociálně patologických jevů na jedince, např. u drogové závislosti se může jednat o nahrazování agresivnější drogy látkou méně agresivní (tzv. substituční léčba) (Novotná, Kremlíčková, 1997).

3 CO ŘADÍME K RIZIKOVÉMU CHOVÁNÍ

Primární prevence sociálně patologických jevů u žáků v působnosti MŠMT je zaměřena na dle Metodického pokynu k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních ze dne 16. října 2007:

a) předcházení zejména následujícím rizikovým jevům v chování žáků:

- záškoláctví,
- šikana, rasismus, xenofobie, vandalismus,
- delikvence,

- užívání návykových látek (tabák, alkohol, omamné a psychotropní látky) a onemocnění HIV/AIDS a dalšími infekčními nemocemi souvisejícími s užíváním návykových látek,
- závislost na politickém a náboženském extremismu,
- netolismus (virtuální drogy) a patologické hráčství (gambling).

b) rozpoznání a zajištění včasné intervence zejména v případech:

- domácího násilí,
- týrání a zneužívání dětí, včetně komerčního sexuálního zneužívání,
- ohrožování mravní výchovy mládeže,
- poruch příjmu potravy (mentální bulimie, mentální anorexie).

4 PŘEHLED DRUHŮ RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ

4.1 Záškoláctví

V současné době se jedná o jeden z nejzávažnějších problémů jak základního, tak i středního školství. Lze ho charakterizovat jako úmyslné zameškávání školního vyučování, kdy žák o své vlastní vůli, ve většině případů bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní školní docházku. Jde o nejklašičtější poruchu chování (Martínek, 2009).

Jedná se o opakovanou neomluvenou absenci žáka na vyučování v rozsahu desítek až stovek hodin, aniž se snaží žák omluvit. Příčiny záškoláctví mohou být různé, např. nepříjemné prostředí ve škole (spolužáci, učitelé atd.), některé poruchy učení, různá mentální úroveň dítěte a v neposlední řadě i nesprávné výchovné působení rodičů, kteří buď dítě vůbec nevedou ke školní docházce, nebo působí autoritářsky, tj. nadměrně trestají dítě při sebemenším školním neúspěchu. Záškoláctví se nejčastěji rozvíjí v partě a může vést k asociálním až antisociálním poruchám (Vocilka, Pohunková, 1985).

U záškoláctví nás v první řadě zajímá, zda je ojedinělé nebo soustavné a jak dlouho již trvá. Nutný je pečlivý rozbor, kdy musíme získat dostatek objektivních informací a důvěru dítěte. Dále je nutné zjistit činnost během nepřítomnosti na vyučování, a zda šlo o záškoláctví individuální nebo o domluvu s partou. Program záškoláckých part je různý,

od bezcílných toulek nebo dívání na televizi, až k požívání alkoholu, drog, gamblingu nebo k páchání trestné činnosti (Kříž, 2000).

4.2 Šikana

Je jeden z nejčastějších jevů, se kterými se setkáváme na všech stupních škol.
„Rodiče i pedagogové mají někdy problém rozpoznat rozdíl mezi šikanou a škádlením. Navenek to může vypadat podobně (legrácky a vtípky na účet druhého), vnitřní rozdíl je však obrovský. Podstatné je, jak takové škádlení vnímá ten, na jehož účast se děje“
(Vágnerová, 2009, s.12).

Z tohoto důvodu doktor Martínek (2009) rozlišuje dva základní termíny, a to **šikana** a **teasing**.

Teasing je takové chování, které šikanu připomíná. Jde o nevinné škádlení mezi dětmi – např. na druhém stupni ZŠ chlapci provokují děvčata proto, že se jim líbí. Dívky křičí, někdy chodí i žalovat, dospělý však vidí, že jim toto škádlení vůbec není nepříjemné a stěžování je pouze formální.

Šikana – jeden nebo více žáků úmyslně a většinou opakovaně týrá spolužáka nebo spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.

Pokud se má mluvit o šikaně musí být splněny tyto podmínky:

- vždy jde o převahu síly nad obětí, a to
 - psychické síly
 - množstevní síly
 - mentální síly
 - mocenské síly
- oběť vnímá útok jako nepříjemný,
- útok může být dlouhodobý, ale i krátkodobý.

Šikana má celou řadu projevů a vývojových stádií. Cílem této práce není do podrobností seznámit s celou problematikou šikanujícího chování, v případně většího zájmu další informace nalezneme na str. 28 této práce.

Za zmínku ale jistě stojí jeden druh šikany, který se stal fenoménem dnešní doby, a to **kyberšikana**, která využívá elektronické prostředky, jako jsou mobilní telefony, e-maily, pagery, internet, blogy a podobně. Řada jejích projevů může spadat do oblasti kriminálních činů. Její nejobvyklejší projevy představuje zasílání obtěžujících, urážejících či útočných mailů a SMS, vytváření stránek a blogů ponižující ostatní - nejčastěji prostřednictvím nahrání scény na mobilní telefon a jejího následného rozeslání známým dotyčného, popřípadě vystavení na internetu (Duchoňová, 2009, In Prevence).

4.3 Rasismus

Rasismus je základním východiskem odrůd tzv. pravicového extremismu a je založen na ideologii vycházející z biologické teorie zdůrazňující význam rasových znaků a rozdílů mezi rasami. Podstatu člověka spatřuje především v těchto znacích. Vychází z přesvědčení o nadřazenosti "bílé rasy" (často užší skupiny jejích příslušníků) nad ostatními druhy "méněcenných ras", o její předurčenosti k nadvládě (<http://www.icm.cz/xenofobie-a-rasismus-charakteristika>).

4.4 Xenofobie

Xenofobii charakterizují projevy odporu, nepřátelství, ale i nedůvěra ke všemu cizímu a strach ze všeho cizího. Konkrétním projevem je nepřátelství k lidem jiné barvy pleti, jiné národnosti, jazyka, náboženského přesvědčení, kultury, projevující se navenek odporem a nepřátelstvím vůči imigrantům, ale i cizincům s trvalým pobytem nebo uprchlíkům. Někdy je tento pojem užíván jako obecný termín pro rasismus, antisemitismus a nacionalismus. Stejně jako rasismus je předsudkem, který vytváří negativní názor bez jakékoliv znalosti nebo smyslu (<http://www.icm.cz/xenofobie-a-rasismus-charakteristika>).

4.5 Vandalismus

Jako **vandalismus** se označuje svévolné poškozování a ničení veřejného i soukromého majetku či podobných statků, které nepřináší pachateli žádné materiální obohacení a pro které pachatel zpravidla nemá žádný motiv - většinou tak koná jen pro vlastní potěšení či pro potřebou odreagovat se. Často k němu dochází pod vlivem alkoholu nebo drog (<http://cs.wikipedia.Olg/wiki/Vandalismus>).

4.6 Delikvence

Podle Průchova Pedagogického slovníku (2003, s. 38) zahrnuje „*všechny typy jednání mládeže, jež porušují sociální normy chráněné právními předpisy včetně přestupků.*“

Dříve byl pojem delikvence užíván pouze v právní terminologii. Speciální pedagogika rozlišuje tři formy delikvence, a to **socializovanou**, která je typická pro děti a mládež ze znevýhodněného výchovného prostředí, kde se vytváří nevhodné sociální modely), **nesocializovanou agresivní delikvenci**, tzv. psychopatická forma (zahrnuje takové jedince, kteří se chovají maladaptivně, neboť jejich činy jsou agresivní reakcí na stres, frustraci nebo dlouhodobou deprivaci) a **neurotickou delikvenci**, kterou tvoří poruchy v oblasti funkce svědomí, jenž umožňuje bez pocitů viny provést jakýkoliv antisociální čin (Vitásková, 2005).

4.7 Návykové látky

Jedná se o takové látky, na které si užívající jedinec vytváří návyk a posléze závislost. Návykovou látkou může být téměř cokoli, ale jedná se především o legální (alkohol, tabák) a nelegální drogy (např. pervitin, kokain, heroin...). Návyk bývá popisován jako touha, bažení (craving) po určité látce, která vyvolává příjemný pocit a vede k opakovanému užívání návykové látky. (Novotná, Kremličková, 1997).

„Chemická závislost, která bývá výsledkem dlouhodobého, opakovaného užívání a v tomto ohledu vzniká mezi užitím látky a chováním pozitivní zpětná vazba – užití drogy vede k jejímu dalšímu užívání“ (Koukolík, 2008, s. 235).

4.8 Tabák

V naší společnosti se jedná o tolerovanou návykovou látku z důvodu, že v nízkých dávkách spíše aktivuje, při vysokých dochází k útlumu a „překouření“ tabákem nevede k násilnému nebo nebezpečnému chování. Jedním z dalších důvodů je, že poškození zdraví, i když závažné, nastává po tabáku pomaleji než u jiných návykových látek (Nešpor, 1999).

V tabáku obsažená látka, jež způsobuje návyk, se nazývá nikotin. Jedná se o silně toxický, bezbarvý rostlinný alkaloid. Užívání nikotinu je vázáno na tabák ve formě kouření. Jiné aplikační formy nejsou příliš rozšířené a mohou být i smrtelné (např. odvar z cigaret) (kol. autorů, SANANIM, 2007).

4.9 Alkohol

Stejně jako kofein nebo nikotin představuje společensky tolerovanou drogu, z čehož vyplývá značná skepse při překonávání i při prevenci této poruchy chování. Pro většinu populace je spojen se zábavou, uvolněním, zapomenutím na potíže atd. Jeden z největších problémů, který se váže k jeho prevenci, je v jeho dostupnosti a relativně nízké ceně (Novotná, Kremličková, 1997).

4.10 Onemocnění spojené s rizikových chováním

Tato tematika je především vztahována k nitrožilnímu užívání návykových látek. Jedná se zejména o hepatitidy (žloutenky) včetně hepatitidy C a HIV/AIDS. Potom to jsou onemocnění organicky podmíněná (demence, delirium), psychotická (toxická psychóza, schizofrenie, flashback), afektivní poruchy (mánie, deprese) a neurotické poruchy (fobie, panika) (<http://www.drogovaporadna.cz/rubrika.php?rubrika=57>).

Společným rizikem užívání drog podávaných injekčně je možnost těžké otravy, zanesení infekce do těla. Krví lze přenést infekci k srdci a způsobit zánět srdeční nitroblány. Může také dojít ke vzniku hnisavých ložisek, zánětům žil, ucpání plicních cév. Velmi nebezpečné je poranění tepny a následné prudké krvácení z místa v pichu. Ke společným rizikům všech návykových látek patří úrazy, otravy a dopravní nehody. Lidé pod vlivem návykových látek se mnohem častěji stávají obětí trestních činů a častěji se jich také dopouštějí. Dalším společným rizikem je i předávkování a může k němu dojít i u lidí, kteří nejsou závislí v případě, že byla užita silnější droga (Nešpor, 1999).

4.11 Politický a náboženský extremismus

Pod pojmem pravicový extremismus rozumíme aktivity opravdu extremistické. Především se jedná o činnost různých skinheadských nebo původně skinheadských uskupení. Jejich ideologie se omezuje prakticky pouze na formulování xenofobních

programů ve všech svých mutacích (rasismu, antisemitismu apod.). Myšlenkové rozpětí extrémně pravicových skupin je tedy poměrně chudé a rozdíly mezi jednotlivými seskupeními jsou spíše ve formě jak dosáhnout společných cílů a v jednotlivých atributech organizačně rituálního charakteru. Tyto rozdíly jsou při tom důležité z hlediska atraktivnosti pro členy stávající i potenciální. Iracionální vzorce chování, mýty a jen zasvěcencům známé rituály, které v pozadí běžné činnosti vytváří ovzduší tajemna, jsou totiž hlavními jednotícími prvky jednotlivých seskupení (<http://www.icm.cz/xenofobie-a-rasismus-charakteristika>).

Náboženský extremismus se podobá závislosti na drogách. Nejde-li o projevy duševní choroby, poruchy osobnosti, případně disociativních stavů (hysterie), lze ho chápat jako obranný psychologický mechanismus, který může snižovat míru stresu, napětí, úzkosti. Největší nebezpečí je podle Bauteho přesvědčení, že způsob myšlení, cítění i chování věřícího je zároveň jediná nebo nejlepší „cesta“ i pro druhé (Koukolík, 2008).

4.12 Netolismus

Jde se o závislost, která v poslední době nabývá na aktuálnosti, protože netolismus není nic jiného, než závislost na virtuálních drogách, a to:

- televizi
- videu
- internetu
- mobilním telefonu
- počítačových hrách (<http://www.ostrovzl.cz/prevence/netolismus-a-gambling>)

4.13 Gambling

Patologické hráčství (hráčská závislost) je závažným a destruktivním onemocněním. V ČR hraje každý desátý jedinec starší 18ti let, aspoň jednou měsíčně, nebo častěji. Jeden hrací automat připadá přibližně na 200 obyvatel. Touha po hře je u patologických hráčů větší než touha alkoholiků po alkoholu. Gemblerství se stává sociálním problémem, kdy je hráčskou závislostí ovlivňováno i okolí - členové rodiny, oběti zločinnosti... (Koukolík, 2008).

V rámci prevence na základních školách by měli být pedagogičtí pracovníci schopni také rozpoznat a zajistit včasnou intervenci u:

4.14 Domácího násilí

Násilí v rodině může mít celou řadu podob od fyzických projevů, může být svědkem násilného chování rodičů vůči sobě nebo může být postihováno jejich extrémní hrubostí, kdy se dítě v důsledku jejich osobních frustrací stává obětním beránkem nebo je vystaveno nadměrnému napětí. Při diagnostice mohou rodiče na odborníka zapůsobit velice dobře, ani ho nenapadne, že by mohlo být dítě ohrožené. Je ale velice důležité, aby obě strany tyto možnosti nevyklučovaly (Train, 2001).

4.15 Týrání a zneužívání dětí

Tento pojem je značně obsáhlý. Pojem zahrnuje **projevy fyzického týrání**, kdy dochází k lehké nebo k těžké újmě na zdraví, případně až k usmrcení. Kromě toho působí dlouhodobé, těžko ovlivnitelné poruchy chování dítěte, výchovné obtíže, selhání ve škole atd. Dále to mohou být **projevy emocionálního týrání** (výsměch, šikanování, zatahování do neřešitelných konfliktů) ovlivňující psychické zdraví a samozřejmě sem patří různé formy zanedbávání. Z tohoto důvodu se dnes užívá označení CAN = syndrom týraného a zanedbávaného dítěte. Pojem zneužívání je nejčastěji spojován se sexuálním zneužitím nebo zneužíváním dětí mladších patnácti let (Průcha, 2003).

4.16 Ohrožování mravní výchovy mládeže

Podle § 217 trestního zákona objektem je zájem na ochraně mládeže, tj. osob mladších než 18 let, před negativními vlivy, které ji vystavují nebezpečí zpusnutí. Jde o jednání, které má jednak určité charakteristické znaky pomoci nebo návodu, nejde však o účastenství, protože chybí hlavní trestný čin. Umožnění vést zahálčivý nebo nemravný život, svádění k němu, byť i z nedbalosti, umožnění hry na hracích přístrojích, které poskytují možnost peněžité výhry. Projevy zpusnutí spočívají v příživnickém způsobu života, prostituci, pohlavní nevázanosti, záškoláctví, závislosti na návykových látkách, výtržnictví, zanedbávání hygienických zásad, páchaní trestné činnosti, tuláctví atd. (Mitlöhner, 2009, In Prevence).

4.17 Poruchy příjmu potravy

Nejčastější poruchy příjmu potravy, se kterými se setkáváme na základní škole, jsou **mentální anorexie** (spočívá v odmítání potravy a zkrácené představě o vlastním těle) a **mentální bulimie**, která je charakterizovaná jako opakující se záchvaty přejídání s následnou snahou o snížení „výkrmných“ účinků potravy - zvracením, zneužíváním projímadel, užívání léků atd. (Nešpor, 2007).

5 MOŽNÉ PŘÍČINY VZNIKU RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ

Dispozice pro vznik rizikového chování můžeme najít v patologii vztahů a patologických interakcích mezi rodičem a dítětem. Rizikové faktory nacházíme současně na straně rodičů, na straně samotného dítěte, tak i na straně prostředí, ve kterém dítě vyrůstá (Říčan, Krejčířová, 1995).

Možné příčiny vzniku poruch chování lze najít v narušené přirozené interakci, negativních vzorech chování a nenaplnění základních potřeb mezi něž patří např. potřeba jistoty, materiální zajištění, potřeba silné emocionální vazby a odezvy. Nejsou-li tyto potřeby uspokojeny v přirozeném prostředí člověka, hledá jejich náhradu v jiném prostředí, a to téměř za každou cenu. Zásadní význam má rodina, přes její vliv nemá jiné sociální prostředí šanci se prosadit. Jestliže rodina působí pozitivně, je to povzbuzující. V případě selhání to může vést až k patologii a narušení všech výchovných snah. Např. škola nemůže pozitivní působení suplovat, může se pouze pokusit minimalizovat následky.

V neposlední řadě také některá onemocnění či postižení mohou mít vliv na možné příčiny vzniku sociálně patologických jevů, kdy takto zasažený jedinec se častěji stává obětí (Novotná, Kremlíčková 1997).

6 KDO PROVÁDÍ PREVENCI NA ZŠ

Na primární prevenci na základní škole se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci a v určité formě i provozní zaměstnanci, kteří mohou výrazně přispět při odhalování projevů rizikového chování. Řešením rizikového chování se zabývá zejména školní

metodik prevence, kterému tuto funkci přidělil ředitel školy a výchovný poradce. Jejich náplň je upravena Přílohou č. 3 k vyhlášce č. 72/2005 Sb. Standardní činnost výchovného poradce zde nebudu popisovat, zaměřím se pouze na ŠMP. V některých základních školách se také můžeme setkat se speciálním pedagogem a školním psychologem.

6.1 Standardní činnosti školního metodika prevence

6.1.1 Metodické a koordinační činnosti

- 1) koordinace tvorby, kontrola, realizace preventivního programu školy
- 2) koordinace a participace na realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci záškoláctví, závislosti, násilí, vandalismu, sexuálního zneužívání, zneužívání sektami, prekriminálního a kriminálního chování, rizikových projevů sebepoškození a dalších sociálně patologických jevů
- 3) metodické vedení činnosti pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence rizikového chování (vyhledávání problémových projevů chování, preventivní práce s třídními kolektivy apod.)
- 4) koordinace vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti prevence
- 5) koordinace přípravy a realizace aktivit zaměřených na zapojování multikulturních prvků do vzdělávacího procesu a na integraci žáků/cizinců; prioritou v rámci tohoto procesu je prevence rasismu, xenofobie a dalších jevů, které souvisí s otázkou přijímání kulturní a etnické odlišnosti
- 6) koordinace spolupráce školy s orgány státní správy a samosprávy, které mají v kompetenci problematiku prevence sociálně patologických jevů, s metodikem preventivních aktivit v poradně a s odbornými pracovišti (poradenskými, terapeutickými, preventivními, krizovými, a dalšími zařízeními a institucemi, které působí v oblasti prevence)
- 7) kontaktování odpovídajícího odborného pracoviště a participace na intervenci a následné péči v případě akutního výskytu rizikového chování
- 8) shromažďování odborných zpráv a informací o žácích v poradenské péči specializovaných poradenských zařízení v rámci prevence v souladu s předpisy o ochraně osobních údajů
- 9) vedení písemných záznamů umožňujících doložit rozsah a obsah činnosti školního metodika prevence, navržená a realizovaná opatření

6.1.2 Informační činnost

- 1) zajišťování a předávání odborných informací o problematice sociálně patologických jevů, o nabídkách programů a projektů, o metodách a formách specifické primární prevence
- 2) prezentace výsledků preventivní práce školy, získávání nových odborných informací a zkušeností
- 3) vedení a průběžné aktualizování databáze spolupracovníků školy pro oblast prevence (orgány státní správy a samosprávy, střediska výchovné péče, poradny, zdravotnická zařízení, Policie ČR, orgány sociální péče, nestátní organizace působící v oblasti prevence, centra krizové intervence a další zařízení, instituce a jednotliví odborníci)

6.1.3 Poradenská činnost

- 1) vyhledávání a orientační šetření žáků s rizikem či projevy sociálně patologického chování; poskytování poradenských služeb těmto žákům a jejich zákonným zástupcům, případně zajišťování péče odpovídajícího odborného pracoviště (ve spolupráci s třídními učiteli)
- 2) spolupráce s třídními učiteli při zachycování varovných signálů spojených s možností rozvoje rizikového chování u jednotlivých žáků a tříd a participace na sledování úrovně rizikových faktorů, které jsou významné pro rozvoj sociálně patologických jevů ve škole
- 3) příprava podmínek pro integraci žáků se specifickými poruchami chování ve škole a koordinace poskytování poradenských a preventivních služeb těmto žákům školou a specializovanými školskými zařízeními (vyhláška č. 72/2005 Sb.).

7 VZDĚLÁVÁNÍ ŠKOLNÍCH METODIKŮ PREVENCE

Velice často tato funkce bývá připojována k práci výchovného poradce nebo mladšímu pedagogovi v kolektivu. Školní metodik prevence je vzděláván na výběrových odborných seminářích týkajících se rizikového chování, které bývají akreditované MŠMT.

V současné době mohou být ŠMP vzdělávání např. v programu Komplexní výcvik prevence – Studium k výkonu specializovaných činností – prevence sociálně patologických jevů dle vyhlášky č. 317/2005 Sb. § 9c). Specializačním studiem je však dvouletý 250 hodinový výcvik. Pětileté výcvikové kurzy jsou určeny metodikům v pedagogicko-psychologických poradnách.

Základní koncepce programu stojí na několika znalostně dovednostních cílech, a to:

- práce se třídou
- řešení situací „Co dělat, když...“
- znalost legislativy
- založení preventivního týmu
- vytvoření programu primární prevence pro konkrétní školu (Vrbková, H., Forman, J., 2009, In Prevence).

Největší nevýhoda tohoto vzdělávání pro školy je v jeho ceně, která se pohybuje okolo 24 000,- Kč a ne každá škola může vzdělávání ze svých prostředků uhradit. Z tohoto důvodu se vše řeší přes různé granty a finanční krytí z jiných zdrojů. V současné době se nabídka kurzů rozšiřuje v rámci celé republiky.

V praktické části bych chtěl ukázat konkrétní dokumenty spojené s prevencí rizikového chování, které připravuje školní metodik prevence v rámci své funkce. Mimo těchto dokumentů se dále jedná také o zápisy z jednání při řešení rizikového chování, které podepisují všechny zúčastněné strany jednání. K jedné z nejdůležitějších činností metodika patří především poradenství pro žáky, rodiče a pedagogy. Jestliže se metodikovi podaří získat u žáků (případně rodičů) důvěru, která je předpokladem pro tuto práci, může se dozvědět při rozhovorech celou řadu cenných informací, které nebyly původně předmětem hovoru.

8 MINIMÁLNÍ PREVENTIVNÍ PROGRAM ZŠ CHVALŠINY

Každá škola musí mít zpracován Minimální preventivní program, jehož součástí je také Školní program proti šikanování, jehož ukázkou najdeme dále. Tento MPP jsem tvořil ve spolupráci s třídními učiteli a dalšími pedagogickými pracovníky a pod odborným vedením metodika při pedagogicko-psychologické poradně v Českém Krumlově. Minimální preventivní program se tvoří vždy na začátku nového školního roku a je platný vždy pro daný školní rok.

Popis školy a sociálního klimatu

- jedná se o plně organizovanou vesnickou školu s I. a II. stupněm (9 ročníků/ 9 tříd, cca 160 dětí). Spádová oblast školy zahrnuje i Výcvikový vojenský prostor Boletice, včetně obce Květušín, kde žije silná romská komunita. V celé spádové oblasti je značná nezaměstnanost. Cílem každé školní akce je začlenění romských dětí a dětí ze znevýhodněných sociálních rodin do kolektivu třídy a snaha umožnit jim pomocí zážitků získat kladný vztah k hodnotám (normám) uznávaným ve společnosti.

Stanovení konzultačních hodin

- během měsíce října 2009 budou pevně stanoveny konzultační hodiny školního metodika prevence pro žáky naší školy. Na listopadových rodičovských schůzkách budou rodiče informováni o tom, jakým způsobem mohou metodika kontaktovat a případně budou i stanoveny konzultační hodiny pro rodiče.

Program prevence na škole

a) akce zaměřené na žáky:

Nanečisto – i tento rok se uskuteční projekt Nanečisto, který je určen pro budoucí prvňáčky a jejich rodiče, a napomáhá k vybudování důvěry mezi rodiči a školou. Projekt je realizován v deseti lekcích od března do května, kdy každá lekce trvá 90 minut, rodiče se svými dětmi dochází v podvečerních hodinách do školy, kde s nimi pracuje třídní učitelka a lektor. Přínos tohoto projektu je zejména vidět při řešení některých specifických problémů, které se vyskytují ve školním prostředí (agresivita dětí, záškoláctví, šikana, výukové problémy atd.), při jednání s rodiči, kteří neměli problém s tím, aby vyjádřili své pocity a věcně popsali nastalou situaci a hlavně, aby přišli vždy řešit problém dříve, než přeroste únosnou mez. Projekt je hodnocen pomocí dotazníku a zpětných vazeb

7. třída – zde bude v letošním školním roce realizován projekt Výchovného střediska Spirála. Jedná se projekt, který bude zaměřen na prevenci šikany, závislostí a dalších nežádoucích patologických jevů. Projekt bude realizován pracovníky Spirály a za školu se budou podílet na projektu třídní učitelka a metodik prevence.

8. třída – „Pubertácký pobyt“ - tento projekt se uskuteční na podzim roku 2009 a v naší škole je realizován již po šesté. Je zaměřen na žáky osmé třídy, a to zejména proto, že v tomto věku mají žáci vždy značné výchovné a vztahové problémy. Celý Pubertácký pobyt je zaměřen na primární prevenci rizikového chování (závislosti, šikana), kdy jsou žáci seznamováni s touto tematikou pomocí her, besed. Žáci vyhotovují různé informační letáky, koláže, učí se obhajovat své názory a hájit své postoje. Projekt je koncipován jako třídní pobyt (tentokrát by se měl uskutečnit v Centru ekologické výchovy Dřípatka v Prachaticích). Program celého pobytu je upravován podle potřeb dané třídy. Přípravuje ho školní metodik prevence ve spolupráci s třídní učitelkou. Metodik v tomto projektu vystupuje také jako lektor. Výsledkem by měla být základní orientace žáků v drogové problematice, zlepšení vztahů v dané třídě a prohloubení důvěry mezi vyučujícími a žáky. Projekt je vyhodnocován pomocí zpětných vazeb a koláží.

Další činnosti v rámci prevence budou vždy uskutečňovány na vícedenních třídních výletech, případně po předchozí domluvě s vyučujícími během školního roku.

Ve fázi příprav jsou besedy, které by měly být realizovány v 8. a 9. ročníku. Besedy by se měly týkat některých nežádoucích jevů a na jejich realizaci by se podílel okresní metodik prevence při PPP, pracovníci Policie ČR, případně pracovníci některých neziskových organizací pracujících v oblasti primární prevence.

b) akce zaměřené na pedagogy

- v rámci stálého vzdělávání se pedagogičtí pracovníci zúčastní o podzimních prázdninách dvoudenního výjezdního semináře zaměřeného na prevenci šikany a její odhalování, zefektivnění své práce, posílení svých vlastních kompetencí, který povedou psycholožky z PPP v Českém Krumlově.

Z krajského úřadu se škole podařilo získat finanční podporu ve výši 18 000,- Kč na realizování projektu POHODOVÁ ŠKOLA (projekt bude ukončen 31.12.2009), ze kterého jsou hrazeny některé aktivity, které jsou také součástí minimálního preventivního programu.

Prostor pro prevenci v jednotlivých předmětech i v celkovém působení školy

- na I. stupni je to zejména v předmětech prvouka a přírodověda, ve kterých se děti zabývají zdravým životním stylem, je tu také zastoupeno téma zdraví a nemoci a v neposlední řadě se také diskutuje otázka smysluplného trávení volného času,
- na II. stupni je prevence především zastoupena v předmětech: chemie (návykové látky), přírodopis, občanská a rodinná výchova,
- v rámci ŠVP je žákům od druhé do sedmé třídy nabízen předmět Osobnostní a dramatická výchova.

V rámci celé školy se uskuteční několik akcí (Sportovní den, Vánoční tvoření, Den první pomoci atd.), které kladou důraz na spolupráci mezi vrstevníky i dětmi různého věku (zejména prevence šikany a budování pozitivních vztahů) a mají také za úkol poukázat na smysluplné trávení volné času.

Vytvoření knihovny a videotéky

- knihovna a videotéka obsahuje několik materiálů týkajících se témat: drogy, alkohol, kouření, HIV/AIDS, homosexualita, romská problematika, náboženství a extremismus, obchod se ženami a několik letáků týkajících se šikany, sebevraždy, zneužívání a rasismu.
- v případě získání nějakých finančních prostředků bych rád rozšířil knihovnu i videotéku o některé další tituly.

Knihovna i videotéka je k dispozici žákům, učitelům i rodičům.

Zřízení stálého informačního panelu

- stálý informační panel byl zřízen v prvním poschodí. Nástěnka slouží k poskytování informací k tematice rizikového chování. Je zde i umístěn seznam literatury, která se danou problematikou zabývá.

Spolupráce s dalšími odborníky

- v letošním roce bych velice rád navázal větší spolupráci s PL Červený Dvůr, Policií ČR a samozřejmě budu pokračovat ve spolupráci s PPP

Kontakty na některá pracoviště:

Organizace	Jméno odborníka	Kontakt (adresa, telefon, e-mail)
MěÚ Český Krumlov		Kaplická 439, 381 01 Český Krumlov,
Odbor školství, sportu a mládeže	p. Livia Dudáková	Tel. 380 766 417 <i>livia.dudakova@mu.ckrumlov.cz</i>
Oddělení sociálně právní ochrany dětí	p. Jana Švábenská	Tel. 380 766 415 <i>jana.svabenska@mu.ckrumlov.cz</i>
Policie ČR – obvodní oddělení Č. Krumlov	vedoucí oddělení npor. Luboš Švehla (p. Weinhart)	Tovární 165, 381 23 Český Krumlov, Tel. 974 232 700 <i>pcroopck@mvr.cz</i>

PPP Český Krumlov	Mgr. Jakub Průcha	Špičák 114, 381 01 Český Krumlov Tel. 380 711 505 <i>poradna.krumlov@pppcb.cz</i>
Portus Prachatice, o. s. Pivovarská 284	Júsuf Traore, DiS.	Pivovarská 284, 383 01 Prachatice Tel. 722 049 751 <i>www.portusprachatice.cz</i>
Středisko Spirála	Mgr. Jan Tůma	Špičák 114, 381 01 Český Krumlov Tel. 380 712 426 <i>spirala@krumlov.cz</i>

Volnočasové aktivity

- škola se samozřejmě také stará o využití volného času a nabízí žákům mnoho volnočasových aktivit, které jsou buď přímo zajišťovány pracovníky školy (angličtina, sportovní hry, internet, dramatická výchova, orientální tance) nebo lidmi spolupracujícími se školou (hra na kytaru a flétnu, rybářský a myslivecký kroužek, náboženství)

Závěr

- každý školní rok bude veden seznam aktivit pořádaných v rámci prevence, kde bude také posouzena efektivita uskutečněné akce

Minimální preventivní program je základním dokumentem školy v rámci prevence a je sledováno jeho plnění. Vždy na počátku nového školního roku je zpracována Závěrečná zpráva o plnění minimálního preventivního programu z předchozího školního roku, která je zaslána metodikovi prevence při PPP.

9 ŠKOLNÍ PROGRAM PROTI ŠIKANOVÁNÍ ZŠ CHVALŠINY

Program je součástí MPP školy a je zpracován na základě Metodického pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení - č. j. 24 246/2008-6. Jedná se vlastně o jakýsi návod při diagnostice, odhalování a řešení šikany, kterým by se měli řídit všichni pedagogičtí pracovníci dané školy.

Charakteristika šikanování

Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci nebo skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit.

Zahrnuje:

- fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí,
- slovní útoky v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování,
- sexuální obtěžování až zneužívání,
- kyberšikanu v podobě útoků pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky, nedovoleného natáčení na video, na mobilní telefony.

Nebezpečí působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a často celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví oběti.

Projevy šikanování

Základní formy:

- verbální šikana, přímá a nepřímá – psychická šikana (součástí je i kyberšikana),
- fyzická šikana, přímá a nepřímá (patří sem i krádeže a ničení majetku oběti),
- smíšená šikana, kombinace verbální a fyzické šikany (násilné a manipulativní příkazy apod.).

Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu.

Odpovědnost školy

Škola má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky. V souladu s § 29 školského zákona je škola povinna zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování. Z tohoto důvodu musí pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

Prevence šikanování

Základem prevence šikanování a násilí ve škole je podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky, mezi žáky a učiteli.

Je nezbytně nutné vytvářet bezpečné prostředí, a to znamená především:

- podporovat vzájemnou toleranci a solidaritu,
- podporovat vědomí sounáležitosti,
- posilovat a vytvářet podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy,
- rozvíjet spolupráci mezi dětmi ve třídách i napříč ročníky a rozvíjet jejich vzájemný respekt a sebeúctu,
- rozvíjet a posilovat jednání žáků v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince (věková hranice trestní zodpovědnosti).

Všichni pedagogičtí pracovníci školy vedou důsledně a systematicky žáky k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektují identitu a individualitu žáka. Formou vhodných aktivit rozvíjejí pozitivní mezilidské vztahy a úctu k druhému člověku, jeho životu a zdraví.

Všichni pedagogičtí pracovníci školy vnímají vztahy mezi žáky a atmosféru školy a třídních kolektivů jako nedílnou a nesmírně důležitou součást své práce. Současně jsou si vědomi, že vztahy a chování pedagogických a nepedagogických pracovníků vůči sobě a vůči žákům ovlivňují mimo jiné i chování žáků.

Pedagogičtí pracovníci se průběžně dovzdělávají v oblasti prevence šikany (dle možností se účastní akreditovaných seminářů) a vzájemně si předávají získané informace. Průběžně bude doplňována učitelská knihovna o tituly týkající se této problematiky.

Postup při řešení projevů šikany:

Jestliže pracovníci školy mají oprávněné podezření na konkrétní výskyt šikany, tak co nejdříve informují třídního učitele, školního metodika prevence a vedení školy.

Metody pro vyšetřování šikany:

- rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili, a s oběťmi,
- vyhledání vhodných a hlavně důvěryhodných svědků,
- individuální rozhovory se svědky, případně konfrontační rozhovory mezi nimi,
- zajištění ochrany oběti či obětem šikany,
- rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

Postup při vyšetřování pokročilé šikany s neobvyklou formou (výbuch skupinového násilí, vůči oběti, tzv. třídního lynčování):

- bezprostřední záchrana oběti,
- rychlá domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování (tento krok koordinuje školní metodik prevence či výchovný poradce),
- zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi,
- následná pomoc a podpora oběti,
- nahlášení policii,
- vlastní vyšetřování.

Výchovná opatření pro potrestání agresora

- napomenutí či důtka třídního učitele,
- důtka ředitele školy,
- snížená známka z chování,
- vedení školy může doporučit rodičům agresora návštěvy ve Středisku výchovné péče, Pedagogicko-psychologické poradně, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt v DDÚ Homole,
- vedení školy podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte Městského úřadu v Českém Krumlově k zahájení práce s rodinou, případně podá návrh k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním diagnostickém ústavu,

- u závažnějších forem šikanování či u podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu trestného činu, oznámí vedení školy tuto skutečnost Policii České republiky (Okresní ředitelství Policie v Českém Krumlově).

Jelikož naše škola nemůže realizovat případné převedení agresora či oběti do jiné třídy, je v případech vyžadujících toto řešení doporučeno zákonným zástupcům zvážení přestupu na jinou školu.

Práce s obětí závažné formy šikany a třídním kolektivem

- oběti je nabídnuta psychoterapeutická péče PPP a SVP v Českém Krumlově či jiného poradenského pracoviště a odborníků v regionu,
- pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem a vypořádat se s vědomím těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlčící většina),

V případě požádání o pomoc ze strany zákonného zástupce oběti nebo agresora škola pomůže zajistit první kontakt s odborným pracovištěm.

Podnět pro vytvoření tohoto dotazníku vzešel z pozorování učitelů, kteří zaznamenali, že se mezi žáky objevuje ve zvýšené míře agrese, proto jsem vypracoval podle Michala Koláře (2005) dotazník k odhalení rizikového chování spojeného zejména s agresí a šikanováním. Toto dotazníkové šetření proběhlo na naší škole v pololetí školního roku 2008/2009. Dotazník zde předkládám v přesném znění, jak ho dostávali žáci.

10 DOTAZNÍK RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ

Své odpovědi zakroužkuj nebo podtrhni, ať je zřetelné, kterou odpověď považuješ za pravdivou. Pokus se na dané otázky odpovídat co nejpravdivěji, ať má tento dotazník nějaký smysl. Děkuji. **Nikde nepiš své jméno!**

Datum: _____ třída: _____ pohlaví: **dívka** **chlapec**

Tyto otázky se týkají tvé třídy.

- 1) Jsi rád/a v této třídě? **1 2 3 4 5** (oznámkuj jako ve škole)
- 2) Cítíš se v této třídě bezpečně? **Ano Ne**
- 3) Máš ve třídě dobrého kamaráda/ku? **Ano Ne**
- 4) Patříš ve třídě do nějaké party nebo větší skupiny spolužáků? **Ano Ne**
- 5) Míváš se spolužáky ve třídě nějaké častější konflikty? **Ano Ne**

Pokud jsi odpověděl/a v 5. otázce ano, pokračuj dále v otázkách 6., 7. a 8. jinak přeskoč až na otázku číslo 9.

- 6) Ten, s kým máš konflikty je: **chlapec** **dívka** **je jich více najednou**
 - 7) Označ o jaké konfliktní situaci se jedná, případně je popiš vlastními slovy – **ignorování** – **posměch** – **pomluvy** – **ponižování** – **nadávky** – **bití** – **fackování** – **kopání** – **rány pěstí**
Jinak – jak?
-
-

8) Kde se tyto konflikty nejčastěji odehrávají? **Ve třídě – na chodbě – na WC – v šatně – v jídelně – cestou do školy nebo ze školy – při školních akcích**

Pokud jinde, tak kde?

Tyto otázky se týkají celé školy.

9) Míváš s nějakými spolužáky z naší školy častější konflikty? **Ano Ne**

Pokud jsi odpověděl/a v 9. otázce ano, pokračuj dále v otázkách.

10) Ten, s kým máš konflikty je: **chlapec dívka je jich více najednou**

11) Označ o jaké konfliktní situace se jedná, případně je popiš vlastními slovy – **ignorování – posměch – pomluvy – ponižování – nadávky – bití – fackování – kopání – rány pěstí**

Jinak – jak?

12) Kde se tyto konflikty nejčastěji odehrávají? **Ve třídě – na chodbě – na WC – v šatně – v jídelně – cestou do školy nebo ze školy – při školních akcích**

Pokud jinde, tak kde?

Děkuji za Tvé upřímné odpovědi a pokud máš ještě něco na srdci k tomu, co by se vztahovalo k tomuto dotazníku, můžeš se vyjádřit na druhé straně dotazníku. Roman Kurz

Dotazníkového šetření se zúčastnili žáci od 3. do 9. třídy. Celkem se jednalo o 107 žáků, z toho 56 chlapců a 51 dívek. Do své bakalářské práce jsem si jako ukázkou vybral pouze hodnocení za celou školu. Po zpracování výsledků každý třídní učitel obdržel výsledky šetření pro konkrétní třídu, se kterými pracoval v rámci třídnických hodin a průběžně konzultoval své kroky se školním metodikem prevence.

Vyhodnocení dotazníkového šetření za školu

Pro statistické vyhodnocení v rámci celé školy jsem vybral pouze některé položky z dotazníku.

Cítíš se ve své třídě bezpečně?

Odpověď	Chlapci	Dívky	Celkem	Vyjádření v procentech
ANO	40	35	75	70,75%
NE	16	15	31	29,25%
celkem	56	50	106	100%

Na tuto otázku odpovídalo 106 žáků. Jedna dívka z 8. třídy na tuto otázku neodpověděla. Je značně znepokojující, že téměř 30% žáků se ve **své třídě** necítí bezpečně. Myslím si, že z těchto výsledků vyplývá úkol zejména pro třídní učitele, kteří by měli pracovat na změně třídního klimatu a posilovat pozitivní vztahy ve třídním kolektivu.

Míváš se spolužáky ve třídě nějaké častější konflikty?

Odpověď	Chlapci	Dívky	Celkem	Vyjádření v procentech
ANO	28	28	56	52,34%
NE	28	23	51	47,66%
celkem	56	51	107	100%

Při porovnání této a následující otázky je vidět, že se více konfliktní situace týkají vztahů ve třídě než celoškolského kolektivu. V této otázce více než polovina žáků odpověděla, že má ve třídě nějaké konfliktní situace. O jaké konflikty se jedná obdrželi třídní učitelé, kteří mohli s těmito informacemi dále pracovat.

O jaké konfliktní situace se nejčastěji ve škole jedná.

Jedná se o spojení otázek z dotazníku číslo 7 a 11.

Odpověď	Chlapec	Dívka	Celkem
Nadávky	30	27	57
Bití	13	6	19
Posměch	8	11	19
Pomluvy	22	23	45
Kopání	8	3	11
Fackování	12	3	15
Rány pěstí	10	5	15
Hádky	-----	5	5
Ignorování	-----	2	2
Házení židlí po spol.	1	-----	1
Braní osobních věcí	1	-----	1
Ponižování	10	9	19
Strkání hlavy do koše	1	-----	1
Tahání za vlasy	2	-----	2
Postrkování	1	-----	1
Provokování	1	-----	1
Shazování věcí	1	-----	1

U vyhodnocování této otázky jsem použil pouze součet odpovědí u jednotlivých konfliktních situací. Z odpovědí vyplynulo, že mezi nejčastější konflikty patří verbální projevy jako jsou nadávky, pomlouvání, posměch atd., ale ani fyzické projevy jako je bití, kopání, fackování nelze opomenout.

Míváš s nějakými spolužáky z jiných tříd častější konflikty?

Odpověď	Chlapec	Dívka	Celkem	Vyjádření v procentech
ANO	25	19	44	41,12%
NE	31	32	63	58,88%
celkem	56	51	107	100%

Na tuto otázku odpovědělo všech 107 dotázaných. Téměř 59% odpovědělo, že s žáka z ostatních tříd konflikty nemá. Poměr mezi chlapci a děvčaty byl vyrovnaný (31 chlapců a 32 dívek). Myslím, že k této situaci přispívá naše snaha posledních let, kdy při celoškolních akcích děláme průřezy jednotlivými ročníky, které pak při různých činnostech tvoří skupinu a musí vzájemně spolupracovat a pomáhat si.

Při vyhodnocování jakýchkoliv výsledků získaných pomocí dotazníku, musíme počítat s určitým procentem žáků, jejichž hodnocení nebude objektivní a záměrně budou chtít výsledky posunout určitým směrem.

Se získanými informacemi pracoval náš pedagogický sbor při svých poradách, ze kterých jsme vygenerovali 3 základní otázky, na které jsme potom hledali společně odpovědi.

Otázky k zamyšlení, které vyplývají ze získaných informací

Co mohu udělat pro zlepšení pocitu bezpečí žáků ve třídě?

Jak mohu získávat informace o atmosféře ve třídním kolektivu?

Jaké konkrétní kompetence bychom měli posilovat, aby se výsledky šetření zlepšily?

Hledání společných odpovědí na otázky

Co mohu udělat pro zlepšení pocitu bezpečí žáků ve třídě?

- dodržovat pravidla, která si společně vygenerujeme
- dodržovat pravidla slušnosti
- komunikace mezi sebou, řešit konflikty rozmluvou
- vést děti ke vzájemné spolupráci
- osobní příklad – nekřičet, nezesměšňovat atd.
- osobnostní výchova do každé hodiny

- jít do hodiny s dobrou náladou
- na 1. stupni vyučující o některých přestávkách ve třídě
- vzniklý konflikt okamžitě řešit
- snažit se získat důvěru dětí
- občasné zhodnocení pocitů žáků (v kruhu, anonymně)
- společné třídní akce
- spravedlivé hodnocení konfliktů
- zájem o problémy dětí

Jak mohu získávat informace o atmosféře ve třídním kolektivu?

- pozorováním
- rozhovor s dítětem i s rodičem (co vyplyne doma)
- zařazování práce ve dvojici/skupinky
- malování – co se líbí X co se nelíbí v chování mezi sebou
- schránka důvěry
- společné třídní akce
- volné psaní anonymní formou
- od ostatních vyučujících
- hospitace třídního učitele ve své třídě v různých předmětech
- častější vstup učitele do třídy o přestávkách
- komunitní kruh – klady a zápory jednotlivců
- psychologické hry
- cílený dotazník
- rozhovory s žáky
- spolupráce s rodiči (mohl by být i dotazník)
- komunikace mezi učiteli a ostatními dospělými (pracovníky školy)

Záměrně zde neuvádím odpovědi na třetí otázku, která se týkala posilování klíčových kompetencí u žáků. Jednotlivé kompetence jsou sledovány čtvrtletně v rámci Školního vzdělávacího programu při pedagogických radách.

ZÁVĚR

Děti s projevy rizikového chování mají u svých vrstevníků, rodičů a pedagogů nezáviděníhodné postavení. Většinová „normální-bezproblémová“ společnost na ně nahlíží jako na něco méněcenného, ale neuvědomují si, že v určitém věku možná měli také problémy, které muselo jejich okolí řešit nebo přinejmenším tolerovat.

Nikdo z nás asi nemůže říci, že se nedostal do situace, kdy už byl jen malý krůček k tomu, aby se některá s forem rizikového chování projevila. Udrží-li se dětské problémy jen v oblasti, která není pro dítě nebo pro společnost nikterak nebezpečná, je zde velká pravděpodobnost, že si dítě tyto poruchy s sebou do dospělosti nepřenesou. Nejideálnější by samozřejmě bylo, kdyby se nám podařilo těmto projevům předcházet a jejich vzniku úplně zamezit nebo je umět plně odstranit.

Děti, jejichž rizikové chování je neustále nějakým způsobem řešeno, jsou stále stigmatizovány a v očích třídního kolektivu a veřejnosti zůstanou těmi „problémovými“. Měli bychom se zamyslet nad tím, do jaké míry za to může samotné dítě a nakolik tuto skutečnost ovlivnilo prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá.

Na základních školách bychom se měli snažit o zlepšení přístupu k „problematickým“ dětem, musíme se naučit s nimi žít, protože v naší společnosti se budou vyskytovat neustále. Můžeme se sice snažit o jejich vyčlenění, ale taková snaha bude naprosto zbytečná a hlavně bude svědčit o naší intoleranci k těmto dětem.

Domnívám se, že by tato práce mohla pomoci začínajícím školním metodikům prevence alespoň v základní orientaci dané problematiky, i když si uvědomují, že je ještě celá řada oblastí, které by stály za zmínku např. formy a metody práce při prevenci rizikového chování, ale to už se jedná o činnost, kterou si každý přizpůsobuje svým dovednostem a podmínkám.

SEZNAM LITERATURY

- KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-014-3.
- KOLEKTIV AUTORŮ SANANIM. *Drogy – otázky a odpovědi*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-807367-223-2.
- KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Vzpouřa deprivantů*. Praha: Galén, 2008. ISBN 978-807262-410-2.
- KŘÍŽ, J. *Duševní poruchy a poruchy chování u dětí*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2002. ISBN 80-7040-724-7.
- LINHART, J., kol. *Slovník cizích slov pro nové století*. Litvínov: Dialog, 2003.
- MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.
- NEŠPOR, K., PERNICOVÁ, H., CSÉMY, L. *Jak zůstat fit a předejít závislostem*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-299-8.
- NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-267-6.
- NOVOTNÁ, M., KREMLIČKOVÁ, M. *Kapitoly ze speciální pedagogiky pro učitele*. Praha: SPN, 1997. ISBN 80-85937-60-3.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
- ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-512-2.
- TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-503-2.

VÁGNEROVÁ, K., kol. *Minimalizace šikany*. Praha: Portál, 2009.
ISBN 978-80-7367-611-7.

VITÁSKOVÁ, K. *Etopedie – Vybrané okruhy etopedické problematiky*.
Ostrava: Ostravská univerzita, 2005. ISBN 80-7368-123-4.

VOCILKA, M., POHUNKOVÁ, J. *Speciálně pedagogická terminologie etopedická*.
Praha: Univerzita Karlova, 1985.

Zákony, vyhlášky:

Příloha č. 3/II vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách
a školských poradenských zařízeních.

Elektronické dokumenty dostupné [online 2010-03-14]:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/prevence-ptj>

http://www.raabe.cz/files/l_z_skmetodicky%20pokyn%20k%20primarni%20prevenci%20socialne%20patologickych%20jevu%20u%20deti,%20zaku%20a%20studentu%20ve%20skolach%20a%20skolskych%20zarizenich.pdf

<http://www.ostrovzl.cz/prevence/netolismus-a-gambling>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Vandalismus>

<http://www.drogovaporadna.cz/rubrika.php?rubrika=57>

Časopisy:

DUCHOŇOVÁ, I. *Kyberšikana – fenomén dnešní doby?* In *Prevence*. Únor 2009, roč. 6,
č. 2, s. 4 -6. ISSN 1214-8717.

MITLÖHNER, M. *Právní nástroje prevence zanedbávání péče o dítě*. In *Prevence*.
Září 2009, roč. 6, č. 7, s. 7-9. ISSN 1214-8717.

VRBKOVÁ, H., FORMAN, J. *Specializační studium pro metodiky prevence -KVP*.
In *Prevence*. Říjen 2008, roč.5, č. 8, s. 17-18. ISSN 1214-8717.